

SPIS XV ILI XVI VEKA „BESEDA OT POZNANIJA BOLESTI
PO PIPANIJU ŽIL” HILANDARSKOG MEDICINSKOG KODEKSA.
PRVO NAUČNO DELO IZ KARDIOLOGIJE U SRPSKOJ MEDICINI

Relja V. KATIĆ

U NIZU OTKRIĆA UČINJENIH POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA koja su doprinela boljem upoznavanju bogatog kulturnog nasleđa Srba vrlo vidno mesto zauzimaju i ona koja se odnose na staru srpsku medicinu. Od njih najvažnija su otkrića koja se odnose na lekare i apotekare u primorskom delu stare srpske države¹⁾ kao i otkriće Hilandarskog medicinskog kodeksa²⁾. Sve ovo pokazalo je da staroj srpskoj medicini nisu nepoznata dela zapadnjačke naučne medicine. Istina i pre tih otkrića bilo je poznato da su kod Srba bili prevedeni i neki značajni spisi vizantijske medicine dosta rano. Tako se pouzdano zna da su oni postojali kod njih još u XII veku. Zasluga za ovo u prvom redu pripada književnom centru u manastiru Hilandaru koji je organizovao Sv. Sava još odmah po njegovom osnivanju (1191. god.). U tom centru pored spisa iz oblasti prava, filozofije itd. postali su i spisi iz medicine. U prilog ovome ide činjenica što u njemu nisu prevedene i prepisivane knjige samo obrednog karaktera, već su i ovde bili prevedeni sa grčkog jezika propisi iz tipika Evergetidskog manastira (1207. god.) za prve srpske bolnice (Hilandarsku i Studeničku); zatim u njemu je po nalogu učnog Domentijana prepisao (1263. god.) *Šestodnev* Jovana Egzarha, Teodor Gramatik itd.

Najveći broj naših naučnih spisa iz oblasti pomoćnih medicinskih nauka predstavlja prevod sa grčkog jezika. Ako se prouči njihov sadržaj, vidi se da su se njihovi trudbenici interesovali ne samo za učenike Hipokrata i Galena već i drugih antičkih filozofa. (Alkemija, Diogena i drugih). Ona su bila od uticaja i na formiranje mnogih gledišta u fiziologiji hipokratske medicine. Zatim ona je bila upućena i u Aristotelova (*περί ἐσών ισορίας*) i Meletiosova dela. Među ove spise spada i *Jestetsvosloviye*, nastalo u XV veku u Pomoravlju a za čije pisanje je njihov autor koristio Hipokratova dela.

Istina odlomke iz Hipokratovih dela imamo sačuvane i u našem najstarijem zborniku narodne medicine (iz 1395. g.), što je ustanovio još Jagić³⁾. U tom spisu nalazimo podatke i za poznavanje stanja kardiologije u staroj srpskoj medicini. Tako se u njemu govori o puštanju krvi iz *S'borne žile* (*φλέψ βασιλική*) itd. Ali sve su ovo samo uzgredne napomene a nikako neki specijalni spisi koji se odnose isključivo na materiju iz kardiologije. Prvi spis ovakve vrste kod nas bio bi *Beseda ot poznanija bolesti po pipaniju žil* koji se nalazi u Hilan-

darskom medicinskom kodeksu sa kojim počinje niz ostalih spisa iz ovog zbornika.

U našim radovima u vezi sa ovim spomenikom mi smo posvetili dosta pažnje pa smo između ostalog u zajednici sa L. Stanojevi-

Naslovna strana šestodnevna Jovana Egzarha, rukopis srpske recenzije, XVI vek (Lenjinova biblioteka, Moskva).

ćem objavili znatan deo građe iz ovih spisa. Naročito one, koja nam se trenutno činila najzanimljivija, dok će izdavanje celog ovog spomenika biti predmet našeg rada u najskorijem vremenu. U toku istraživanja spisa iz ovog zbornika mi smo dali naša osnovna gledišta u vezi sa poreklom njegovih spisa i od njih neka predstavljaju i

definitivni sud. Između ostalog mi smo ukazali da spisi *Hilandarskog medicinskog kodeksa* uglavnom vode svoje poreklo iz zapadnjačke medicine. Tom prilikom smo spomenuli i mogućnost da neki njegovi spisi ne predstavljaju samo direktne prevode već prerađene spise a da

<p>ЖЕЛКОУРЪ НЕСЬШЕТА ПРИ ЕМАНТА ЖЕ ИТОПЛОТЪ ТВОЛОЕ ЖЕ ШТОУДЕНЪ БАЕТЪ, КТО ДОКРЪСІА РАЗОУДИТА. ІАКО ЧЕ ТВО РОУСТАВНО НАШЕ ПІКЛО ОУСТРАЕТ СЕ. ШЪЗЕМАН И ВЪЗДОУДА, ШЪОГНА И ПО ДА ЧЕ ПАРЪ ШАГО. СНАМЪ РАВНО СЪСТАВ НА И ВІСАД СЪСТА АБЕ ВІСА. КРЪВЪ ІАКО ТИНОУ, И ЖЛЪТЬ ЖЛЪТ ОУ И ТРЪНОУ ІО. ШЪВЪЗДОУ ХЛОУБЪ ПРИ ЕМАНТА КАТІЦАНІЕ КРЪ КЪ. ШЪЗЕМАН ЖЕ ПАКІСІ, ЖЛЪТЬ ТРАНА КІВАЕТЪ. ХРАКО ТИНА ЖЕ СЪСТА ВЛЕНІЕ ПРІЕМАНТЪ ШЪВО ДАІ ШЪОГНА ЖЕ ЖЛЪТЬ ЖЛЪТА ПАКІСІ КІВАЕТЪ. ОУТА ЖЕНАМА И ЧЕШЫ РЫ ПО ПОКІТО ВЪЗРАСТІ. ПАТЕЛЪ И СХО ЖЪДЕНІЕ, ВЪЗРАСТІ ПІРІКРАЩЕНІЕ ПОВІТ ДЪТІМЪ МОУ ЖЕМЪ; СТАРЦЕМ ЖЕ ПІО ІАДОУГО СТАРОСТІ.</p>	<p>ІАКО ЖЕ ПРАТИ ВЪ СІЈІНО ІО ОУ ЧЕТА И БІСТІА. СІН ЖЕ ОУ ПО КІАІСТІЕ ЧЕТА РЕМА ВРЪМЕНАМА АІСТА. АЩЕ ОУ ШЕШН ІАШЪ КРАЖОУ ПИСАНІЕ ІАКЪ СТЬ ВІКЪ. ІАКО ЖЕ ШЪ ПО КІАРАШЪ КРЪВЪ ШЪВЪЗДЪ ХАСОУШОУ. ХРАКО ТИНА ЖЕШЪ ВОДА РОЖЕНІЕ И АЩЕШОУ. ЖЛЪТЬ ЖЕ ЧРЪ ПОУ ІО ШЪЗЕМАН РАЖАТІ ПІНЕ. ШЪОГНА ЖЕ ЖЛЪТЬ, ЖЛЪТ ОУ ІО ШЪТРА ІАТІНЕ. ПРІЕМЛОЩОУ ХРАКІТІО СЛОУЗЪ, РАЗОУМЪ ІАКІ МОУ. МОКРЪ БО СІ ПІСТЪ ДЕНА ІАКО ПО СЛІДНАТА СТАРОСТІ. СЛОУЗ ОУ ЖЕ ПАКІСІ КРЪВІНО РАСТІВАРА ЕМОУ, И ВЕМОУ. МОКРА БО ТА ИТОПЛА, ІАКО ЖЕ ДЪТІМЪ НЕ ОУДРЪЖАНІЕ. КРЪВІ ЖЕ ПАКІСІ КЪ ЖЛЪ ЧІ СЪДІНІКІ, ЖЕТАВЪ ТОПЛА БО ТА ІА СОУДА И СОУДА, ІАКО МОУ ЖІЕ КРЪПЦІН. ЖЛЪЧІ ЖЕ</p>
---	--

Poglavlje iz Jestetsvoslovlja, rukopis srpske recenzije, XV vek (Univerzitetska biblioteka u Beogradu)

sadrži i takve, koji bi se mogli smatrati i originalnim spisima. Poslednje, naravno ukoliko se može uopšte smatrati da medicina srednjeg veka ima takva dela jer sva ona, manje više predstavljaju prerađene spise

antičke medicine sa većim nedostacima nego što su ih oni imali prilikom njihovog postanka. Pre nego što pređemo na naša izlaganja u vezi sa kardiološkim spisom *Hilandarskog medicinskog kodeksa* mi želimo unapred da spomenemo da je lišeno svake naučne osnove gledište M. Grmeka da ceo *Hilandarski kodeks* predstavlja prevod dela *Circa Instans Jovana Plateariusa*, izdatog u Veneciji 1497. godine. Ovo može da važi samo za izvesne odlomke iz farmakološkog spisa (*Skazanije jeststvu ot vsakogo bilija ili je vruće ili studeno, ili mokro i vsako bilije začto je dobro*, list 15 — 196) i spisa o *Ognjicama* (list 74, 77—128, 103—110) a za ostalo, ne. Da je to zaista tako potvrđuje nam i priložena fotokopija sadržaja prvog traktata spomenutog dela J. Plateariusa koga smo sačinili još 1960. godine u Nacionalnoj biblioteci u Parizu. On se ne nalazi ni na prvoj strani *Hilandarskog medicinskog kodeksa* niti u njemu uopšte postoji⁴).

Navedena činjenica govori da se tvrđenje Grmeka da ceo *Hilandarski kodeks* predstavlja prevod ovog dela može pripisati samo nepoznavanju ovoga spomenika i da bi prema tome njegovo prihvatanje predstavljalo neoprostivu zabludu. Na ovo smo hteli još u početku da ukažemo jer ne samo što se naš kardiološki spis ne nalazi u delu J. Plateariusa već ni odlomci iz njega⁵).

**Practica Jo. Serapionis dicta
breniarium.
Liber Serapionis de simplici
medicina.
Liber de simplici medicina dictus
circa instans
Practica platearij.**

Naslovna strana dela *Circa instans, J. Plateariusa*, izdatog u Veneciji 1497. g. (Nacionalna biblioteka u Parizu)

Obzirom da je spis „*Beseda ot poznanija bolesti po pipaniju žil*“ napisan vrlo čitkim jezikom tako da se može sasvim dobro razumeti mi ćemo ga ovde izneti u celini, transkribovanog savremenom ćirilicom. Iz navedenog razloga smatramo da bi njegovo prevodenje na sadašnji naš jezik bilo samo nepotrebno dupliranje posla.

Pre nego što pređemo na prikaz teksta ukratko ćemo se osvrnuti na sadržaj i poreklo ovog spisa.

Ovaj spis nalazi se od 1—8 i 132—137 lista. Posle kraćeg uvoda o značenju pulsa za dijagnostiku unutrašnjih oboljenja („*da onij koji hoće vidati vnutrenje bolesti*, 1, 1) prelazi se na izlaganje materije. On sadrži sledeća poglavlja:

Uvod (Zde počnet beseda ot poznanija bolesti po pipaniju žil. I najprvo počinjjet od glagolanije I(H) ipokrata filosofa (1. 1.); Ot krenjenija žil (1. 1.); Ot četireh krenjenija: — Ot četireh vešti koje čine krenuti (1.

Tractatus .I.

Tractatus primus breuiary Joannis filij Serapionis medici. Inquit Joanne.

Accipiamus

cum auxilio dei et bonitate inspirationis eius libens abbreviatum in causis egritudinis et significationibus cap. et ipsarum curacionibus. Duius autem tractatus capitula sunt. xxxij.

Capitulum primum est de caluitio et alopitia et tyria.

Capitulum secundum est de casu capillorum.

Capitulum tertium est de sabafati bumida et egritudo similia famositati.

Capitulum quartum est de furfibus qui fiunt in capite et reliquo corpore.

Capitulum quintum est de pediculis qui fiunt in capite et reliquo corpore.

Capitulum sextum est de soda accite et adustione folia.

Capitulum septimum est de soda accidente et malicia complexionis cum materia.

Capitulum octauum est de soda accidente et malicia complexionis frigide absq. materia.

Capitulum nonum est de soda accidente et malicia complexionis frigide cum materia.

Capitulum decimum est de soda accidente et ventositatibus grossis.

Capitulum undecimum est de soda accidente et potu vini.

Capitulum duodecimum est de soda accidente et percussione aut casu qui accidunt in ficipite.

Capitulum decimumtertium est de vertigine.

Capitulum decimumquartum est de soda sequente dolore alicuius membrorum.

Capitulum decimumquintum est de dolore verticis.

Capitulum decimumseptimum est de emigrana.

Capitulum decimumseptimum est de lutargia et eius intentio est oblitio et subitio.

Capitulum decimumoctauum est de catharis siue congelatis et est frigus et est egritudo que est in cerebro similitis epilepsie et apople.

Capitulum decimumnonum est de subeth vigilatua.

Capitulum vigesimum est de carabito et est apostema occidens in cerebro et est siren.

Capitulum vigesimumprimum est de mania et est spes demou.

Capitulum vigesimumsecundum est de melancholia et est alquegues accis et melico bumore.

Capitulum vigesimumtertium est de epilepsia et est alsars.

Capitulum vigesimumquartum est de appoplexia et est allecati.

Capitulum vigesimumquintum est de paralisi.

Capitulum vigesimumsextum est de destructione seruatiouis adest memorie.

Capitulum vigesimumseptimum est de spasmo.

Capitulum vigesimumoctauum est de egritudine que nominatur ventus equinus accidens ab accurtatione nervorum et tenio corpore et siccitate ipso et eorum ariditate et chordatione ipso et est quod notatus est tetanus. Capitulum de gibositate.

Capitulum vigesimumnonum est de affressis et est tortura.

Capitulum trigessimum est de stupore.

Capitulum trigessimimum est de tremore.

Capitulum trigessimumsecundum est de letia.

De caluitio et alopitia et tyria. CAP. 2. I.

Britudines

iste a duabus euenit causis sicut optimus nos docuit Sal. Quaz vna e priuatio humiditatis que nutrit capillos Et scda humiditatis extranea corrupte que aggregant in radicibus capillorum. Ueritatem caluitii quod ex priuatioe humiditatis nutritiue fit curaciones non habet. Et hoc quidem e sife eis que platur et platur que exsicant quare non redit per priuatione terre sue. At vero alopitia et tyria veniunt ex corruptioe huius. Et tyria quidem est difficultas sanationis que alopitia. Sed sunt utraq. gnis vni qui consideras follicite cam faciet utraq. euenire. Et non discentur nomina utroiq. nisi ex pte figure. Quod e quod tyria non appareret in capite et reliquo corpore nisi sicut serpens et eueniunt cortices ei sicut cum excoiat serpens. Alopitia vero non nominat saliter nisi qui accit vulpibus temp. Et qui diligenter attendit cam faciet euenire utraq. simul iuenio abas vnius speciei. sed sunt diuerse in actioe et nomine. In actioe gdes qui tyria est difficultas ad sanandu que alopitia. Sed in nomine qui bec noiat tyria ex figura serpenis et spolio cutis eius. Et nominatur alopitia quoniam accidit vulpibus multotiens.

De curacione alopitie.

Quando nos cognoscimus bumorem faciet euenire alopitiam ex colore cutis et ex etate et tpe et regioe et que sunt filia illis. Oportet ut accipiamus cum medicis solutiuis et post illud curare quod coferunt loco ubi gra. Si color cutis trahit ad nigredine et etas et etas eoz q sunt. xl. annos et regioe et tpe sunt frida et sicca et quod sup complexionem vincit est huius melicis aut color cutis trahit ad albedine et etas et etas deceptio et regioe et tpe sunt frida pauca humiditate et complexio declinat ad frigiditatem et humiditate tuc oportet ut sit ar solutio cum pfectioe nisi facta cum colognida. quod est gauduc flegma et huius melicu. Et si color cutis trahit ad citrinitate et etas et etas inueniunt tpe et regioe sunt calida et sicca et vincens sup complexionem est huius colerice. tuc oportet ut sit solutiua cum pill. de alo factis cum colognida et ma stice et scamonea et absinthio. Et si vices sup illud qui habet alopitiaz et sanguis curabimur ipsius in prius cum extractioe sanguis. dein cum solone huius facietis euenire alopitia. dein cum mundificatioe capitis per gargarismum. et res que masticatur multotiens sicut per apigra et cortices radicis cappar. et stasifagnie mixte dissolute cum sirupo acetico facto cum colognida. aut cum aceto eius et si infundat acetico pso et calametu motanu et meliua. aut albasse erit meli. Dein redum post illud ad locum depilatus et curam ipm cum fricatione si euet eius et ex colera citrina cum pano lina. Et si euertus eius est ex huius melico. aut flatico cum cepe sgle. aut alijs. deii vtemur post illud medicis coppositis que narrabim post bac boia apud nostram rememoratione de medicis coppositis.

Medicis aut simplices que recificat bac egritudinem et gbus linif sunt euforbiu qui calefacit calefacioe vebemere et post ipm i calefacioe ruta motana. et post ipm synapsis et spuma que aggregat circuitu arudin in maribus que noiat liminifan et adrie et adrikuo et sulphur et spuma maris et spuma baurac et baurach rubeu armenu lene et fragibile pauca terrestritate et aspitatis et elebori duo albus et niger et feru eruce et olm laurinus et spuma maris et est gnis speciez. Et melior eaz e illa que dicit mellifon. Et illa que similia lane quecuq. istaru est cobusta aut scobusta. s. melio: caru est que est cobusta.

Et curam et cum picc buida et nutra et stercoze maris

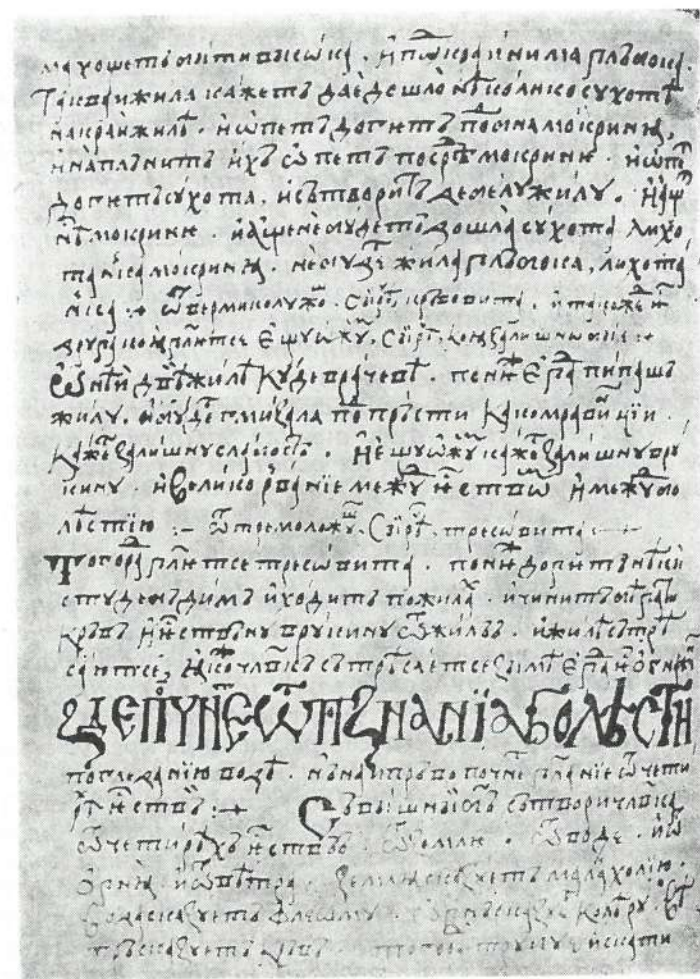
Sadržaj prvog traktata dela Circa instans.

(ili lukovša), vermikuložiš, špažmoramožuš, šerrinuš itd. Vrlo često se daju slikoviti opisi kao npr: *flutuanš sireč ot slapovite ponježe kako more čine slapove jegda jest vetr.*

Ovo je naučni spis i iz samog njegovog sadržaja vidi se da je on bio namenjen lekaru (... *Kojeh može poznati vrač pipavši žilu — 1. 1, Ti vračju koj pipaš žilu glagolju ti itd. — 1. 4, Jegda podje vrač k bolnu človeku da ga vida — 1. 133.*). Kada se bolje prouči njegova kompozicija dobija se utisak da se on sastoji iz dva dela. Prvi deo bi bio više teoretske prirode, dok drugi ima praktični karakter. U prvom delu opisuje se funkcija krvnog sistema i u njemu se pisac od autora najviše poziva na Hipokrata, dok se u drugom govoru o dijagnostici i terapiji. U poslednjem delu sastavljač Hilendarskog kodeksa ukazuje ne samo na učenje Galena već i na njegov spis *O pulsu* (περί σφυγμών). Tako on u njemu veli: *Galieno glagolet — 1. 133; zde počnet od Galienova kazanija kako bije žila po 4 zakoneh — 1. 134; Galieno jest nas naučil — 1. 134* itd.

Prema K. Diechgraber-u i J. Chauvoi (1958), do pojave Harveja i najnovijih otkrića u vezi s ovim, nauka o pulsua bila je izgrađena na sledećim Galenovim spisima: περί τῶν σφυγμῶν; Συνοψις περί σφυγμῶν; Περί κρείσας σφυγμῶν. Prema ovome ako se polazi od poslednjih činjenica, same materije koja je potpuno u skladu sa učenjem Galena, onda se mora smatrati da se za pisanje ovog spisa autor služio Galenovim spisima. Što se tiče latinskih izraza koje on sadrži oni su mogli da dospeju preko latiniziranog prevoda nekoga od spomenutih Galenovih spisa ili pak spisa koji su sadržali njegovo učenje. Poznata je činjenica da je Konstantin Afrički (XI vek) latinizirao mnoge grčke spise, pa među njima i spise: περί σφυγμῶν I περί οὐρῶν. Poslednja konstatacija jasno govori da se jednim ovakvim tekstom mogao služiti i sastavljač našeg kodeksa i da je iz ovog spisa mogao da unese u srpski tekst i latinske izraze koji su u to doba bili već odomaćeni u naučnoj medicini⁶).

Uporednim ispitivanjem našeg spisa sa spomenutim delima mi nismo mogli ustanoviti da se radi o njihovom prevodu. Sudeći po ovome moglo bi se pretpostaviti da je njegov pisac sam sastavljač Hilendarskog medicinskog kodeksa i da se za njegovo pisanje koristio delima Hipokratara i Galena. Sudeći po tome što se u njemu ne spominju autori iz poznijeg srednjeg veka i uz to ne sadrži turske izraze kao što je slučaj sa nekim spisima iz *Hilendarskog medicinskog kodeksa* (farmakološki, toksikološki itd.), njegov postanak mogao bi se vezati za pisanje prve redakcije ovoga spomenika, a to je kraj XV ili početak XVI veka. Poslednja konstatacija ide u prilog značaju ovoga spomenika. To je ne samo prvo delo ovakve vrste u našoj medicini već i jedino do početka XIX veka. Njegov sadržaj ukazuje da je pisac bio odličan poznavalac medicine tog vremena. Zbog ovoga spis *Beseda ot poznanija bolesti po pipaniju žil* predstavlja ne samo dragoceni spomenik srpske medicine već i kulture.

Vrste pulsa (Hilendarski medicinski kodeks)

ЗДЕ ПОЧХЕТ БЕСЕДА ОТ ПОЗНАНИЈА БОЛЕСТИ, ПО ПИПАНИЈУ ЖИЛ.

И најпрво почињет глаголаније Иппократа. Философа. В име божије, глаголет Иппократ философ. Да онај који хоте видати внугрње болести, незнавши онеј белеге који кажу се изнутра надвор, зато што видају. Того рад требаје да знамо белеге жилне. Поњеже сут болести које може познати вращ пипавши жилу. Того ради требаје, да знамо что је жила, и за что је пипаније... И в којем месту ју требаје пипати. И на коју руку болше јест пипати. И како требаје... за жилу. И како требаје мислити вращ... стоји срдце. И како требаје мислити вращју према болну. И такожде требаје мислити в коју руку требаје пипати жилу онему који су претили, и онем који су

мршави. И колико потребује поставити прста на жилу. И којим се законом потребује домишљати. И потребује да се домишљамо којим... И срце не имат оној јестство које имају жиле. И паки јест срце много далеко от жили, где потребује пипати жиле. И сије ти смо рекли текије да знаш што јест истина, и што нест. И да знаш какој имат срце в себе животни дух. Тако њим живе все теле и жиле. И срце јест подобно древу зелену. Поњеже многашти дунет мало ветр, и кренет листовије често, и древо стоји с миром. И паки д'хнет повелик ветр, и кренет се листовије с гранама, и древо кренет се лихо мало. И паки д'хнет велми велик ветр и кренет се листовије и граније и древо. И аште и кренет се древо једном или двашти; а листовије и граније истократ. И того ради глаголах да жила јест движеније срдца. Поњеже јегда срце умрет жила не может се ниједном кренути, ... И да знаш по многаштиј кренет се жила от много димов који суг в јетре, који затворет проходе и не дадут доћи животном духу в жиле, лихо својом усилостију и гркностију задуше жиле, и чине их работати и тужити више мере, и все тој животниј дух работа.

От четирех крењенија

Друго јест пуштеније дух. Третије јест затискованије срдца. Четврсто јест, раширеније срдца. И што јесмо глаголали, јегда кренет се срце тад и се крену жиле, право смо глаголали. Поњеже јегда има человек остру огњицу, или преостру, срце горит јему от великије врукине, и онај врукина ходи по жилах. И чинит кренути жиле. Да јегда јест такој, право смо глаголали: и што смо рекли да не кренут се жиле от... Аште и оживљајет јестствнаа врукина не без студа не может бити јер (је) человек изгорен. И студ ониј врукину сподобљајет. И студ без врукине нест вредн ништа. Притча: гледај человека мртва студен јест, и все тело имат како человек. И нест вољан ничим кренути, зање јест пошл душевниј дух надвор. И животниј и јестствниј. Того ради поњеже нест јестствне врукине. Јере јестствнаа врукина и топла крв в нутра у жилах и в срцу. И срце живо јест и все жиле, и все теле. Да јегда јест такој право смо глаголали, поњеже јестствнаа врукина оживљајет тело.

От пошствија к болну человеку најпрво:

Ипнократ глаголет јегда поћеш к болну человеку најпрво, немој на онај час пипати жилу и судити, поњеже многашти преварајет се врач такој пипавши жилу и судивши... Того ради потребује врачју да се домишља, да разговори болна. И многашти будут дошли друзи человеци давидет болна. И будет се врач срамовал или болниј, и не будет могл судити жиле. И ти врачју чувај се, немој да ти се крене срце лакомости ради, или добитка ради. И буди весел и мудр и немој гледати оногај болна жену или дштер да се он не зловољи. Поњеже му хоштет бити хуће нежелли онај болест, и не будеш могал по жиле познати болести, лихо потребује да му гледаш одраз и да разговараш. И вижд мудрим законом ако можеш извади от него, јегда јест от когов в'зимал билије, или је да га су неком травом бањали варившију в воде. И мисли јесу ли били онеј траве спротив јестства

јего. И аште он будет тајал и ти мудрим законом гледај по куће је (до) да видиш неку траву. И спротив оногај што видиш пипај жилу и суди. И реци јему: Ево што ти је. Поњеже аште видит да си угодил тако ти хоштет... И будеш га судил за мртва. Чувај се да он не стиснет прст, ни да простет длан. Лихо да држи слабо руку како да не би била негова.

От пипаније жил с десном руком

Больше можеш чути. И четиримиј прстми потребује да пипаш жилу, поњеже нест за доста пипати једном прстом или двема за ње многашти јегда пипа жилу врач, под двема прстију осећа добре, и под двемам ње. Зање многашти будет жила слаба и не может бити до конца. И многашти потребује притисковати прстмиј жилу моштно. Поњеже суг мнози који имајут руку меснату, и жила им будет глибоко, того ради потребује притисковати прстми руку моштно да ју будеш чул добре. И мнозем не потребује притисковати јер су мршави, и кажет им се жила надвор. Того ради лихо да ју доткнеш прстмиј хоштеши ју чути добре...

Зде почнет от сужденија по жиле

Ти врачју који пипаш жилу глагољу ти, ... Аште бијет четирикрат јако, или петкрат, и множицеју слабо не потребује судити оној јако, лихо оној слабо. И того ради глаголемо да су от много родов жиле. И најпрво потребује да гледимо о четирех. Прво јест велика жила. Друго јест мала жила. Третије јест која често бије. Четврта јест која ретко бије. Велика жила стварајет се от великије врукине, која суши јестствнују мокрињу, и срце не может трпети толикуј врукину. И теглит к себе влад с великоју усилостију да не изгори, и того ради стварајет се великаа жила. Мала жила стварајет се от студа. Поњеже студ поће около срдца и по жилах и срце затискујет се, и не потребује јему теглити дух к себе, и не трудити се толикој того ради јест мала жила. Жила која често бије стварајет се от сухоте срдне. И срце теглит себе мокрињу с великоју усилостију, и того ради честа јест и т'нка. И сија жила глаголет се диашколен. Зање јегда разширит се срце глаголет се диашколен, и јегда затворит се глаголет се шшиш колел. О онај жила...

От несложенија жиле с јестствном вештију многашти.

Да знаш поњеже жила, не слагајет се с јестствном вештију многашти. И неколикашти не слагајет с онеми вештмиј које су близу јестства. И сего рад не слагајет с јестствнимиј које су близу јестства. И сего рад не слагајет с јестствнимиј вештмиј, поњеже детца млада имајут много мокриње. И аште би ударала (била) жила спротив јестства, л'ко би ударала мокриње ради. И зање детца често јадут тере им јест пл'н стомах и того ради бије жила јако. Поњеже трудет се детца често... И такожде того рад, ... поњеже имајут ускје душнике и проходе, и того ради потребује да често теглет к себе дух. И ониј человециј који су млади не бијет им жила спротив јестства, поњеже веште врукину

и сухоту имају. и аште би ударала спротив, танка би била и честа; и поњеже имајут широке душнике и проходе срдне, и појемлет срдце...

Зде почнет от разлученија женских жил.

Женскје жиле разликје суг. И јегда... женах... Много јест плаха жила и јака. И паки јегда пријмет дете, јестствна крв држит се в лажеснах, и свари се јестествне врукине ради и створит се семе и от тогај створит се дете. И того ради јест велика жила и јака. И многашти створит се мала жила. Поњеже дете почнет расти в трбуху, и от онеј крви јестствне имат храну скрозе пупак, и велика врукина јест. И того ради стварајет се жила мала и честа. И того ради требује теглити срдцу и жилам к себе хлад да не изгорит дете от великје врукине. И такожде стварајет се жила честа и плаха, поњеже всакиј д'н изп'лнајет се трбух векма и ложесна. И затискујет се живогни дух који јест в срдцу, и того ради стварајет се жила честа и плаха. И такожде жиле женскје имају бити мање и ређе, нежели мужскје, мокроте ради. И које су замашне от подавна, слабе суг и не могу теглити дух к себе на јед'н крат колико требује себе... И ониј који имају јед јоште(?) бије жила често врукине и сухоте ради срдне. И ониј који имају много студ мала им јест жила и ретко бије. И ониј који имају маланхолију г'нка им јест жила и ретко бије. И ониј који имају много флеоме, дебела им јест жила и велмиј ретка. И ониј који имајут много крви дебела им јест жила и јака. И велми често бије. И ониј који имају тескне прси често им бије жила с великом лакости. Не толико сухоте ради колико тескоте прсне ради.

Зде почнет от различенија жил многих вешти ради које не прилагајут испротив јестства.

Разликују жиле многих вешти ради које не прилагајут спротив јестства. И овеј су онеј вешти. Вздуг. Јастије. Питије. Најпрво јегда имат бити з'л въздух, тада јест врушти и сух. И о(т) него стварајет се жила честа и дебела. Поњеже веси да в лету јест въздух врушт и сух, тере отвори жиле и срдце. И онај злиј въздух одјет к самим жилам и того ради бије честе. Жила в зиме ретко бије и г'нко. Поњеже студ и влага и крв бежет от жиле к срдцу, и затискујет се все жиле. И того ради јест ретка и т'нка. И глаголет Галијено, како может бити такој, веси поњеже веште крви стварајет се в зиме, и веште јест врушта, и веште д'лга ношт јест. И веште је скоро может пробављати. И паки се се човек не опоти толикој в зиме коликој в лету. И тогај ради човек веште опретиле в зиме. Да јегда јест такој, требује да му честе бије жила и јаче. И глаголет Ипнократ, трбуси зимниј претилији и суг врушти. Того ради поњеже суг жиле стиснуте зиме ради. За ње веси да су зиме студене руке и ноге поњеже от њих беже крв зиме ради. И где нест крви мала имат бити жила. Да јегда јест такој право смо глаголали. Жила премујет се јастија ради, и питија ради, и от много јестија и питија бије жила често. Поњеже стомак јест п'лн, и не может пробављати скоро. Зање видимо всаки д'н јегда јест јал человек више

мере или пил, не может слободно поимати дух к себе ни пустити навор. Ни добре глаголати, ни добре ходити, јастија и питија ради. И того ради стварајет се врушт јестствениј дух и животниј. И такожде премујет се жиле от спанија, поњеже многаштиј спи человек веште нежели требујет, и от онога спанија пробављает се. И јегда пробављает се веште нежели требује, сушит се јестствна мокриња от великије мокриње. И срдце горит и сушит стомашну мокрињу, и от тогај стварајет се г'нка жила. Поњеже веси да многаштиј спи человек више мере, и будет комгоде хаљином покривен врх уста и јегда пробудит се хоштет видети онуј пару на хаљине која му изшла из уста. И мнозиј суг сужедниј јегда в'станут от спанија, стомашне врукине ради. И многаштиј премујет се жила димов ради. Зање јегда јест димов веште нежели требује, г'ивут самиј между собом, и досаждајут стомаху и јетре и горе. И того ради будет жила плаха. И такожде стварајет се жила танка от много бденија. Зање кто много бдит не может добре пробављати, и остаје в стомаху мокриња оцтена, и того ради жила г'нка и ретко бије мокриње ради. И такожде премујет се жила залишна работанија ради. Поњеже јегда работајет человек више мере, все тело кренут се. И како се тело крене, такој кренет се и душевниј дух, и јестствениј, и животниј. И веште кренет се животниј дух нежели ниједн. Поњеже от великије работе много пријемлет срдце врукине, и често тегли дух к себе и пушта. И от честоте п'лненија и пуштенија, бије жила често и плахо. И от покоје, будет мала и покојна. Поњеже имат јестствну врукину и подобну мокрињу.

Зде почнет от онеј који зловолет се самиј о себе или карајут се с друземиј.

В онех који зловолет се самиј от себе или карајут се с друземј', или који имају жалост, и љубо које будет от сијих. И онај који имат злу вољу сам за себе, имат жилу честу и плаху. И ониј који су срдити, и имају жилу јаку и дебелу. И да знаш јегда человек срдит се велика му врукина дође в срдце, и животниј дух кренет се више мере, и может стојати в једнем месту, и пружит се жилам далеко и моштно сгрејет крв по жилах и досадит јестствном духу велике врукине ради. Да јегда јест такој право смо глаголали да му будет жила честа и плаха. И аште расрдит се с другим человеком, требујет да виче каравши се с њим, и от оногај виканија и зловољенија требује да размутит се јему душевниј дух који в мозгу пребива. И животниј дух који в срдцу пребива, и все тело размутит се. И оној размутеније ходи по жилах, и того ради будет јака жила и дебела. Поњеже требује да работа срдце и п'ушта тегљенија ради хлада к себе. Поњеже не может теглити на једнкат лихо често тегли и того рад будет жила честа. И от веселија будет жила брза и п'лна; поњеже аште и движет се срдце от веселија, оној движеніје срдца не глаголет се зло, поњеже движет се от сгрејанија јестственаго духа. И подобно сгреје того ради будет жила брза и п'лна, поњеже помагајут 4. вешти. Прво јест душевниј дух, који окрепи все жиле. Друго јест животниј дух. Који весели все жиле и проходе, и чланове. Третиј јест јестствениј дух који сгрејет срдце подобним законом. Четврто јест крв сама од себе која храни и

окрепи. И тога је рад глаголет Итократ, често веселије от'лсти месо. Да јегда јест такој, право смо глаголали зање от веселија будет жила брза и пл'на. От жалости будет жила ретка и мала и слаба. Того ради јегда јест човек жалост'н срдце му јест затворено и јестствена јест врукина ослабела. И такожде јест ослабен душевниј дух који в мозгу пребива. И животниј дух који јест в срдцу немат добру храну затворенија срдчнаго ради. Поњеже јегда не имат срдце добру храну, тадај јест животниј дух мал и ред'к и слаб. Да јегда јест такој право смо глаголали. Поњеже јегда срдце јест слабо слаба јест и жила и ретка и мала. И от страха будет жила како мравињциј. Поњеже јегда почнет бити страх, животниј дух почнет изгубити јакост, и срдце почнет се затврдити, того ради чинит се жила под прстмиј како мравињци. И јегда много време држит онај страх, жила будет се стресала, и будет мршава поњеже не имат храну одавна. И јегда пипаши жилу никад ју не можеш добре судити, јер се стресла.

Зде почнет како от разликих болести разлико жиле бију.

В разликих болестех разлико жиле бију. Најпрво јегда човек лежит в острој огњици ониј димове врушти будут внутра, и того рад будет жила великаа и честа. И аште ониј димове будут студениј, и онај огњица будет се створила от настуда, жила му будет мала и ретка. И јаште будет огњица гнила, онај гњилост будет дошла от врукине, дебела будет жила и плаха, и не честа. Поњеже огњица гњила нест остра, ни преостра, тчију имат димове дебеле који затворе жиле и проходе. И от оних димов дебелих створит се жила дебела. И паки онај гњилост стварајет тугу велику, и от онеј туге створит се плаха жила. И како смо рекли ретко бије, јер су затворене жиле и дошти не может к њим животниј дух. И в периплеумонија много често бијет жила и нест много т'нка. Того ради често бије поњеже онај болест стварајет се от острых димов. И всегда јегда тегли человек дух к себе, болит јего в левој стране; и срдце имат досажденије от того, и того ради будет жила слаба от досажденија срдцу. И будет јему честа от острых димов.

Зде почнет от створенија жиле в почетк боле(сти) великије и честе.

Такожде стварајет се жила велика и честа. И јегда будет болест повеча и врукина, стварајет се жила повеча и поплаша. Јегда болест укоренит се, тадај и будет жила (ј)ошт повеликја и поплаша. И јегда болест пооманка, и жиле пооманка и плахости. И нест в всакој болести. И в којој будет казатиемо. жегда јест человеку в почетк болести от огњице, жила јака будет. Аште будет много болести внутра. И аште будет мала болест внутра, третиј д'н надај се потији. И прежде нежели дођет пот на два часа или на три велми будет јему жила плаха, поњеже огњична му врукина будет внутра која рвет с јестством. И аште будет преогло јестство онуј врукину, потом будет јему онај час, буде жила помања. И аште преомже врукина јестство жила му будет јеште плошеја. И страх јест да му не дођет пот до 6. годње

или до седмого. И јегда дођет јему пот тој глаголет се пом'нканије болести. И аште дођет овде јему онај болест от гњилости, или будет пот или не будет, никогда не будет јему добра жила догде не очистит се онај гњилост која је внутра. Поњеже аште будет велика врукина, вредити хоштет онај гњилост внутра. И ониј димове поки хоте по жилах. И аште му би дошла зима, стомах не би могл вретти нимало. И хоте ониј димове примрзнути, и того ради хоштет јему бити жила зла.

Зде почнет от пипанија жил јегда имат чловк остру огњицу, или преостру.

Кто лежит от огњице, љубо будет остра, љубо преостра, овем законом требује да пипаши жилу. Најпрво постави јему четири прсте на жилу. И аште видиши да је жила плаха и јака и дебела и честа. И видиши да се он не меша, немој му судити пот. И аште видиши да се он меша и неколико имат туђе, суди му пот до втораго дне. И аште видиши да се меша моштно и не најдет место где хоштет стојати, онај му дн суди пот. И аште видиши да му не дођет онај дн пот, пази иматли неколико буцаније в трбуху. И јестли прошло что от њега здола. Или аште се јест држала в њих вода, и нест могл пустити, или аште имат ксохади и идет крв из њих. Или аште бљује често, и не может држати что јаст. Или аште имат крви теченије здола. Или аште болит јего моштно црево. И сије белеге више писане все требује гледати и испитовати, аште будет некиј от њих в некојем човеку, нест чудо и будет јему врла жила. И аште не дођет јему пот нест велико чудо. И аште не будет имал от оних белег више писанијих ниједнога, и будет јему жила врла како смо више писали, веште јего суди на смрт нели на живот.

Зде почнет от мишљенија јегда пођет врач к болну человеку.

Јегда пођет врач к болну человеку да га вида, требује да мисли којим законом лежи. И да мисли јестли стар или млад. И да мисли какво је време. И тој мисливиши будет јего могл судити каква му је жила. И јегда жилу пипаши немој на онај час снимити руку, догде не размотриши все потнко. И аште прсти ударајет жила 60. крат, и потом ударајет 10. крат. И потом ју не чујеш под прстимј, тој глаголет се м'ња жила, поњеже мање доходи. И таква жила смртниј белег каже. И аште не бије до осм крат и потом ју чујеш и аште не вратит се на првиј белег злиј, добро каже. Он јеже кажет да је било јестство трудно и мучно от болести, и паки се је почело помагати и окрепити. Ми врачеве пипамо жилу да будемо могли познати из далека в малу болест. И да будемо познали која јест кратка жила и која јест длга. И јегда поставимо 4 прсти на жилу, колико ју веште кратку пипамо вешта будет и јача, и тој глаголет се длга жила, поњеже помагајут ју всиј духове и окрепе. Кратка жила глаголет се јегда поставиши 4 прсти на њу, и нађеш ју близу кон(д) длана и повешту, и к лакту все мађу. Таквај жила каже да ју духови не помагају ни јестство. И свакиј д'н будет все хуђа. И от овеј мале жиле разделет се две. Једна глаголет се мишија опаши. Друга глаголет се варкалтелна.(?) Мишија

опаш глаголет се, поњеже мишија опаш јест згора дебела, а к' крају все г'ња. Таква јест сија жила, поњеже поставиш врх ње 4 прсте, и под првом прстом чујеш ју неколико, и под другим помамна, и под третјем јеште помамна. И под четвртем велми мало, или нимало. И таквај жила кажет смрт. Поњеже кажет да су ослабели всиј духове велмиј и јестство. И јегда бијет наопако, велмиј добра јест. Поњеже кажет јегда ју пипаш к лакту све ју јачоју обретајеш. Ради поњеже цивотниј дух укрепит се јест и јестство. И она друга жила која вара како лук јест. Того ради ти врачају постави ум в моје речи да се не превариш. Поњеже ти је дал бог много знати, не толикој твоје доброте ради, колико својего милосрда ради. И јегда поћеш човека видети, најпрво вижд от њего срдчнијим законом. Поњеже суг мнозиј врачеве који пипају жилу, и по жиле не могу познати ништа, и не хају за човека. И ти немој тако чинити. Тчију аште не мошеши познати по жиле, а ти гледи воду.

Зде почнет от Галијенова казанија, како бије жила по законе.

Четири суг различија всем белегом. Галијено јест нас научил како можемо познати болести и о токе. И бијеније које стварајет се од главе до ногу. И што смо рекли за болести, болест познавајет се по жиле омрашављеија ради. П плахости ради, и дебелости ради. Поњеже глаголет Иннократ философ. Такој омршаве жиле од досажденија сдрчног, како добитк от зле паше. Поњеже јегда јест срдци досажденије, тадај јест и жилам досажденије. Зање срдце послет животниј дух, по жилах и по члановех да хранит јестствну врукину. И такожде јетра послејет все четири јестестве. Крв. Флеому. Колеру. Маланхолију. И с њими послет јестствениј дух кој с ними хранит заједно все тело. И от оних 4-х јестеств две кажуг воду и две жилу. Жилу кажет крв и флеома који хране срдце. И колера и маланхолија кажуг воду. И ниња требује да глаголемо от жил. И јегда успишемо от воде, хоштемо казати белеге их. И глагољу ти о жиле требује да знаш, три вешти. Најпрво требује да знаш поњеже ниједн врач нест на свету, који может познатиј свасма болест по жиле. И требује да се домишла. И аште не может познати по жиле всю ону болест, а ондај неколико. Друго требује да знаш каква будет онај жила. Третије требује да знаш в мало време какве белеге имају и от куда дођу. И аште тако и чиниш, всегда будеш верован между врачеве. От жил смо глаголали неколико. И с'да требује да видимо колико су и зашто су и по колико их требује закон судити.

Глаголали смо неколико што је жила. И њина требује да видимо колико су и зашто су, и колико их закон јест требује судити. Мнозије глагољуг мало, мнозиј много. И ониј који су прави философи глагољуг, да јест 40. жил поглавнијих које требује судити какве су. И две су којим потребује да им видиш белеге чекавишиј их. И отних смо осмнадесетеосм гледет се по 4 начине. Прво гледит се спротив како кренет се жила. Друго гледај мисливиши ширину или тескоту проходом жилним. Третије требује да се гледа, спротив дијашколен, и шишколен. Четврто требује да гледамо и спротив што видимо очима, да судимо што не видимо очима. И онеј две што сам рекл најпрво тре-

бује да их гледаш велми мудријим законом. Того ради смо рекли да га велмиј мудријим законом гледаш, поњеже требује да гледаш болна где лежи. Зање суг мнозиј болниј, који самиј от мало болести чинет много својим злијим законом јастијем и питијем, и другим злими обичајми. И друзији који својим добријим законом питијем и јастијем од велике болести чине малу болест. И онем који се чувају два закона требује гледати. Прво требује гледати како бије жила, мошт-ноли или мало; друго, бије ли сама од себе или од јестства. И аште бије сама од себе по 3 законом требује да се гледа. Аште бије д'лго. Друго требује да се гледа бијет ли широко. Третије требујет да се гледа, аште бије г'лбоко. Что смо рекли које јест д'лга, сију требају гледати по 4. законе. Прво требује гледати аште бије д'лго. Друго требује гледати, аште бије ретко. Третије аште бије подобно. И сијим законом хоштеши познати, постави 4 прсте на жилу, и аште ју чујеш под всемиј прстмиј једнаку, д'лга жила јест. И аште ју чујеш под двема прстми повешту, и под двема пом'њу, можеши судити да јест подобна. Д'лгу жилу смо рекли, поњеже створит се от животнаго духа и пружит се далеко. Кратку жилу смо рекли поњеже стварајет се от животнаго духа јегда не имат добру от јестствне врукине, и того ради не может се пружити. Средњу смо жилу рекли, поњеже стварајет се от животнаго духа који се храни подобно. И онуј коју смо рекли да бије широко, требује да ју гледамо по 4 законе. Прво требује да ју гледамо бије ли широко. Друго требује јели уска и остра. Третије требује да гледамо јестли подобна. Широку потребује да гледамо, поставиши врх ње 4 прсте, и аште чујеш под прстми мекху и широку како перницију, можеши судити да је широка жила. И аште поставивши 4 прсте на жилу видиш, да будет под всемиј прстмиј остра и уска, можеши судити да је уска жила. И аште поставиши на жилу 4 прсте, и чујеш ју под всемиј прстмиј подбну, можеши судити да је средња жила. Широка жила стварајет се от јестствне мокриње подобне, која пружит се по жилах и нап'лнит их, и того ради будет широка жила како смо рекли. Жила уска и остра, стварајет се от сухоте која запискује жиле и не остриј. Средња жила стварајет се јегда сухота мешајет се с мокрином. Г'лбока жила гледа се по 3. законе. В претилех човеках. И по два в мршавиших чловецех. В претилих чловецех требујет да буде по јестству г'лбока и плаха, да знаш јер је мало јест от подобње мокриње и врукина му јест. И аште будет танка и ретко бије, мокриња јест велика. И мршаву жилу требује гледати по два закона. И аште жила узбије г'лбоко, кажет да га је оставила јестствна врукина, и подобна мокриња, д'лге болести ради и слабости. И аште бијет велми надвор, кажет да јест в почетк болести и јеште јака аште и мршава јест. И јака жила и дебела, и плаха и честа. Много будет в мршавиших чловецех љубо в претилих, всегда ју глагољу философиј велику жилу. И јеште требује да гледамо по 3. жиле. Тврду и мекку, и средњу. Тврда глаголет се, јегда јест п'лна. Мека глаголет се јегда јест праздна. Средња глаголет се јегда јест подобна. Вруча жила глаголет се јегда поставиши 4 прсте врх ње, тере осећаш крв и димове под њими. Студена жила глаголет се, јегда поставиши 4 прсте врх ње, и не осећаш крв ни димове, лихо како мртва јест. Средња жила глаголет се јегда ју пипаш тере ју наћеш, не много вруку ни много студену. Врушта жила

стварајет се от некоје врукине, која стварајет се между срдцем и между жилами и от крвиј и од колере. Студена жила стварајет се от маланхолије, која ходи по жилах с флеомом и господује. Средња жила стварајет се јегда ходи крв подобно с флеомом по жилах. И не гоствудје ино, тчију крв с флеомом.

От жиле једнаке и редње.

Жила једнака и редња, два рода имат. Једна глагољет се кортивиа. Друга глагољет се кауда шорцина. Того рад глагољет се кауда шорцина, поњеже јегда поставиш четири прсте на жилу тере ју пипаш, с с прва је дебела. И колико веште пипаш к лакту, веште је танка. И чини је на како мишија опаш. Поњеже мишија опаш глагољет се латински кауда шорцина. И сија иста жила имат три имена. Најпрво јегда пипаш близу кон(д) длани, и наћеш ју дебелу, тој глагољет се дебела жила. Друго. Јегда ју пипаш по среде, и наћеш ју мању, тој глагољет се средња жила. Трећа, јегда ју пипаш пониже и наћеш ју мању, тој глагољет се мала жила. И сије 3. жиле више писанне, велми куде врачеве, поњеже кажут срваније врукине с јестством, и преможеніје врукине јестство. Друга жила глагољет се кортивиа. Того ради поњеже можеш ју познати в малу месту и в кратку. Поњеже јегда поставиш 4. прсте на жилу в једно место, и не будет једнака под всеми прсти, лихo све потања, таковој жиле глагољут врачеве да имат кривину от животнаго духа, који се не пружит по жилах колико би потребовало.

Такожде јест неки род от жиле, која глагољет се коронарина, тере јест како да би смо рекли мишија опаш. Поњеже колико онуј жилу више пипаш к лакту све ју дебљу хоштеши наћи. И таковуј жилу хвале врачеве. Поњеже кажет да се животниј дух пружит по жилах. И јестство премогло јест врукину.

От различенија жил.

Жила која нест редња ни једнака, много родов имат. Прва глагољет се капризаниш. Друга глагољет се мартеленуш. Трећа глагољет се, флутуаниш. Четврта глагољет се раможуш. Пета глагољет се шпаж-можуш. Шеста глагољет се шеринуш. Седма глагољет се аркуатуш. Осма глагољет се вермикуложуш.

Зде почнет от капризнуш, сиреч козија.

Того ради глагољет се козија, за ње јест како коза. Поњеже јест коза сама от себе плаха и л'гка. Зање многашти скочи дваити у небо (?) и третије на земљу. Такој чини жила. Поњеже хоштет ударити дваити. Дијашколем најпрво, нежелити ударит једном шишколем. Дијашколем глагољет се, јегда јест крв дебела тере је спихтиосала. И држит се около срдца безавишиј от жиле. И того ради бијет жила лагахно. И сије глагољет се дијашколем. И многаштиј поћет јестствна врукина и сгрејет крв тере пружит се по жилах, того ради бијет жила добре, и тој глагољет се шишколем. И того ради глагољет се коза, поњеже ни-

когда не хоштет поћи управ, лихo к'д плахо, и к'д л'гхо. И тој глагољет се жила која бије по дијашколем, и по шишколем.

От мартинилуш, сиреч коракиц.

Того рад глагољет се коракиц. Поњеже јегда удариш коракем моштно на наковалију, и ослабиш руку, друго . . . хоштет сам ударити, того ради поњеже тврдо место јест и сухо где удари. Того ради глагољет се онај жила дваитиј ударајући. Поњеже от онај жила стварајет се от велике сухоте и тврдости, ко рвет се с животним духом и у тврдо бије. И толикој јако бије, како не может ударити једнкрат лихo два крат. И таквој жиле можемо реити да имат веште дијашколем, нежелити шишколем.

Зде почнет от различенија мартелинуш, и капринуш, сиреч, от коракица, и от козије.

В капринуш најпрво јегда ју наћеш, наћеш ју малу. И потом ју наћеш све вешту. В мартелинуш, најпрво ју наћеш јаку, и потом све мању. И прво да глагољемо обема требаје зазрети. Поњеже капринуш кажет нечисто здравије, и д'лгу болест. И мартелинуш кажет велику сухоту, и велику теготу в пуштенију духа животнаго по жилах. И в пременејнију жил.

От раможуш, сиреч граничата.

Того ради глагољет се граничата, поњеже како дрво имат грање семо и тамо, таква је онај жила која нест једнака. Поњеже јегда ју пипаш, чујеш ју семо и тамо, у горе и доле. Т'кмо да јој доћет малакно досажденија, не может врач вештиј таква му је жила. И того ради смо рекли, текје да знамо от шта створит се. И да знаш, љубо будет человек т'лст, љубо мршав. Јегда му пипаш жилу која је од свише писанна. Да знаш јере је животниј дух не идет по право по, желебовех жилних, лихo чини таакој како мехове ковачниј јегда суг раздрти на много, места и хоте духнути њимиј, нечто идет по цеву. И чујет семо и тамо куде је раздрто. И таковој жиле зазирају врачеве. Поњеже кажет неправо пробављеније. И животнијим духом мученије. Того рад поњеже срдце не в'зимљет к себе храну т'кмо, тере пушта дух и пријмат к себе испротив хране.

И от шпажможуш, сиреч напета.

Того ради глагољет се шпажможуш, поњеже јегда пипаш жилу наћеш ју напету, танку и суху; И хоштеши прашиати болна, може ли кренути руками, или љубо сам собом кренути. И аште ти рече ме могу нисам бол'н, да знаш јере имам шпажмо. Шпажмо стварајет се от велике и залишне врукиње, која створит се от всех четирех јестеств.

Притча.

Веси поњеже јегда извадиш черево от брава, и поставиш да се суши, свакиј д'н будет тање и уже и тврђе. Поњеже не имајут јестственују мокрињу, чим би биле широке, и влажне и мекке. И неможет се човек кренути, поњеже стојит напет како лук.

От флугуаниш, сиреч от слаповите.

Того ради глаголет се слаповита, поњеже како море чини слапове јегда јест ветр, такој се чинит сија жила слапове под прстмиј мноштва м'гленијих и водених димов ради, који ходе к'д семо к'д тамо, и того ради глаголет се слаповита.

От шеринуш, сиреч пиловита.

Того ради глаголет се пиловита, поњеже на пиле между једнем зупцем и между другим шупљина јест. Такој јест јегда пипаш пиловиту жилу поставивши 4. прсте врх ње. Под једнем прстом кренет се, или под двема кренет се, или под двема не кренет се. Или под једнем бијет јако, и под инеми слабо. Или под двема бијет плахо, и под двема доцкан. Или под двема бијет г'боко, и под двема високо. И того рад глаголет се пиловита, поњеже в пиле нест ни једне равне, такожде и все и жиле нест равнине. И јегда такову жилу видиш, да знаш зање суг все 4. јестстве кренуле, и свако от себе пушта дим, и кажет своју силу. И играју сва заједно, по жилах и по члановех, и не могути играги равно, поњеже врукина плаха жилу стварајет. И мокриња слабу жилу стварајет и дебелу. И сухота танку жилу стварајет и суху и честу. И студ стварајет јаку и тврду.

От аркуантуш, сиреч от луковите.

Того ради глаголет се луковита, поњеже јегда пипаш четирмиј прстмиј, под двем средњем хоштет бити дебела. И под крајњема танка. И под средњејема хоштет бити висока, и под крајњима г'бока. Такова жила кажет да је дошло неколико сухоте на крај жиле. И опет дођет подобна мокриња, и нап'лнит их опет посред мокриње. И опет дођет сухота, и створит дебелу жилу. И аште нест мокриње. И аште будет топла сухота лихо танка мокриња. Не будет жила г'бока лихо танка.

От вермикуложуш, сиреч крвовита.

И такожде јест друга која глаголет се јештуожум(?), сиреч, која залишно бије. Онеј две жиле куде врачеве. Поњеже јегда пипаш жилу, и будет глизала под прсти како мравинициј. Кажет залишину слабост. И јештуожум кажет залишину врукину. И велико рваније между јестством и между болестију.

От тремоложуш, сиреч тресовита.

Того ради глаголет се тресовита. Поњеже дођет неки студен дим и ходит по жилах. И чинит бегати крв и јестствену врукину от жил. И жиле стресајут се, јакоже човек стресујет се зиме јегда јест обнажен.*

Literatura

¹ Kovijanić R., Narodno zdravlje, 1954, 7—8, 232. — ² Radojčić Sp. Đ., Arhivist, 1952, II, 72 i 1955, V, 2, 28. — ³ Jagić, B., Starine, 1874, VI, 61, 83. — ⁴ Katić R., Srpska medicina od IX — XIX veka, posebna izdanja SANU, 1967, CDXV, 21, 97—133. — ⁵ Plattearius J., Pratica brevis, Liber de Simplicis medicina secundum Plattearium dictus Circa Instans, Venetiis, 1497. — ⁶ Grmek M. D., Spomenik SANU, 1961, CX, 12, 30.

LE DOCUMENT DU XV OU XVI SIECLE „LA CONNAISSANCE DES MALADIES D'APRES LE TATEMENT DU POULS” DANS LE CODEX MEDICAL DE HILANDAR. PREMIERE OEUVRE SCIENTIFIQUE CARDIOLOGIQUE DE LA MEDECINE SERBE

Relja V. KATIĆ

PARMI LES AUTRES DOCUMENTS TRAITANT DE LA MEDECINE SCIENTIFIQUE, dans le Code médical de Hilendar, gardé en copie serbe vers la fin du XVème ou au début du XVIème siècle, se trouve le „tractatus” „le diagnostic des maladies d'après le testament du pouls”. Il contient surtout des renseignements concernant la physiologie et la pathophysiologie de la circulation du sang ainsi que des vastes instructions pour le médecin pratique. On parle aussi de la modification du sang dans des différents états pathologiques et on y donne une large explication des causés. De même, une grande partie est consacrée au diagnostic des maladies d'après le tatement du pouls.

Quant aux auteurs de médecine l'écrivain de cette oeuvre ne fait la mention que de Hippocrate et Galien. Par la manière dont on a exposé la matière et d'après les recherches comparatives des documents des auteurs cités on n'a pas pu constater qu'il s'agissait de la version, on peut supposer que notre „tractatus” représente l'oeuvre original et que son auter est le créateur du Codex médical de Hilendar. Pour la médecine serbe, c'est à dire Yugoslave, la valeur de ce monument est dans la fait que c'est le premier oeuvre scientifique du cardiologie écrit en langue nationale.

Ce qui est caractéristique c'est que son auteur, parlant de la pathologie du sang, prend des termes populaires pour tous les expressions de médecine.

* Интерпункција је у целом спису остављена онаква каква је у оригиналу.